

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

de controverse tussen Anna Freud en Melanie Klein uit de doeken gedaan omtrent vijf thema's: de indicaties voor kinderaanalyse, de overdracht, het Boven-Ik, het oedipuscomplex en tegenoverdracht. Waar hij aangeeft dat dit hoofdstuk gewijd is aan de verschillende modellen die Anna Freud en Melanie Klein hebben uitgewerkt, verwacht je als lezer dat de auteur deze modellen dan ook vanuit een metaperspectief als naast elkaar bestaande modellen uitwerkt. Hij overstijgt echter nergens de — door andere auteurs (King & Steiner 1991; Likierman 1995; Viner 1996) beter uitgewerkte — beschrijving van de controverse tussen beide pioniers van de kinderaanalyse. Hij neemt daardoor nergens het metaperspectief in dat je verwacht van een werk dat deze titel draagt. De overdaad aan citaten maakt het moeilijk om een leeslijn vast te houden, en versterkt de indruk dat Holder niet tot een eigen perspectief komt. Hij laat voortdurend Anna Freud en Melanie Klein zelf aan het woord, of specialisten omtrent deze auteurs zoals Hanna Segal en Meira Likierman. De overgang naar het tweede thema van dit hoofdstuk, het samenwerken met ouders, is op zijn zachtst gezegd 'bevreemdend'. Plots schuift Holder vooral zijn eigen visie op het werken met ouders rondom een kinderaanalyse naar voren. Hier dienen de vele citaten van Anna Freud en Melanie Klein eerder als gezagsargumenten om zijn eigen denklijn te staven; eerder dan dat ze de visies van beide pioniers aangeven. Om enkele van de besproken technische punten te illustreren, beschrijft Holder als derde deel van dit hoofdstuk de analyse van Monica, een latentiemeisje dat hij tijdens zijn opleiding in de jaren zestig in analyse had in het Anna Freud Centre. Dan volgen er een hoofdstuk over de adolescentie, het stiefkind van de kinderaanalyse en één over de betekenis van de kinderaanalyse voor de volwassenenanalyse. Maar ook dan blijft het werk steken in gegoochel met citaten. Het boek heeft een aansprekende titel, een mooie vlag die verder echter de lading niet dekt.

Literatuur

- KING, P. & STEINER, R. (red.) (1991). *The Freud/Klein controversies 1941-45*. Londen: Routledge.
- LIKIERMAN, M. (1995). The debate between Anna Freud and Melanie Klein: an historical survey. *Journal of Child Psychotherapy*, 21, 313-325.
- VINER, R. (1996). Melanie Klein and Anna Freud: the discourse and the early dispute. *Journal of the History of Behavioural Sciences*, 32, 4-15.

King I

Bespreking van

PEARL KING (2005). *Time present and time past — Selected papers of Pearl King*. Londen/New York: Karnac.
ISBN 1 85575 925 X, xv + 267 pp., £ 25,-

MICHEL THYS

Pearl King (1918) kunnen we situeren in de *middle group* of de *independent tradition* in de Britse psychoanalyse. Na haar opleiding tot psycholoog was zij in analyse bij John Rickman, van wie ze een biografische schets schreef en een bundel artikelen redigeerde (King 2003, Thys 2005). Ze volgde eerst supervisie bij Klein en later bij Balint en Winnicott. Lacan had haar in Londen in 1963 opgemerkt en wijdde in zijn twaalfde seminarie een hele les aan haar artikel *On a patient's unconscious need to have 'bad parents'* (in de voorliggende bundel voor het eerst gepubliceerd) over de overdracht als een illusie. King was institutioneel een bedrijvige analytica: ze was secretaris van de IPA, vicevoorzitter van de Britse vereniging onder Bion en Winnicott en in 1982 de eerste voorzitter die geen arts was en van 1984 tot 1994 was ze nog archivaris. Samen met Riccardo Steiner bezorgde ze *The Freud-Klein Controversies 1941-1945* (1991). In *Time present and time past* worden zestien artikelen van King gebundeld, waarvan

de meeste eerder werden gepubliceerd en die nagenoeg allemaal resulteren uit lezingen die ze gaf in een tijdspanne van meer dan vijftig jaar (van 1951 tot 2002). Het zijn erg uiteenlopende maar stuk voor stuk klinische bijdragen, die thematisch in drie rubrieken zijn verdeeld. Het eerste deel, *A psychoanalyst at work — clinical issues*, bevat veel concreet casusmateriaal waarbij we de analytica aan het werk zien, onder andere over de behandeling van een vierjarige jongen (met vijftig jaar later een schriftelijke terugblik op zijn behandeling van de nu negenenzestigjarige man) en bijvoorbeeld over de affectieve aspecten van de therapeut-patiëntrelatie. Het tweede deel, *Psychoanalysis and the life cycle*, bevat onder meer een artikel over overdracht in de middenleeftijd, over analyse bij ouderen en *On becoming an ageing psychoanalyst*. Het derde deel, *Understanding the psychoanalytic process*, bevat meer beschouwende bijdragen, bijvoorbeeld over *Time and a sense of identity*, *The timing of interpretations of transference* en over supervisie. King laat zich niet gemakkelijk typeren. Ze was ongetwijfeld een gedreven en inspirerende clinica die breed geïnteresseerd was, maar ze laat bij mij geen diepe indruk na van een eigen stempel. In zijn inleidende hoofdstuk looft Ken Robinson haar open geest. Haar bijdragen over de ouderdom waren innoverend. Ze breekt een lans voor de historische dimensie van de overdracht en verzet zich tegen de hedendaagse trend van een «relationele» psychoanalyse waarin alle aandacht gaat naar het hier-en-nu. Als we ten slotte zien hoe een ontwikkelingsbenadering, met bijzondere aandacht voor de lotgevallen van het narcisme, veel van haar werk binnensijpelt, zijn we bij de tijd als rode draad. Vandaar de aan T.S. Eliot ontleende titel. Tijd is ook toekomst: een tweede bundel, overwegend met papers over institutionele aspecten van de psychoanalyse, wordt in het vooruitzicht gesteld.

Literatuur

KING, P. (samenst. en red.) (2003). *No ordinary*

psychoanalyst. The exceptional contributions of John Rickman. Londen/New York: Karnac.
KING, P. & STEINER, R. (red.) (1991). *The Freud-Klein controversies 1941-1945*. Londen: Routledge & The Institute of Psychoanalysis.
THYS, M. (2005). Rickman is excellent. Bespreking van P. King (2003). *Tijdschrift voor Psychoanalyse*, 11, 136-137.

Freud over schuld, ambivalentie en narcisme

Bespreking van

HERMAN WESTERINK (2005). *Het schuldgevoel bij Freud — Een duister spoor*. Amsterdam: Boom. ISBN 90 8506 124 5, 430 pp., € 31,-

HENK HILLENAAR

De godsdienstpsycholoog Herman Westerink promoveerde enkele jaren geleden op een proefschrift over calvinistische orthodoxie, een leer waarin schuld, schuldgevoelens en straf van oudsher zwaar wegen. De schrijver raakte daarbij geïnteresseerd in Freuds ideeën over dit onderwerp. In zijn nieuwe boek doet Westerink nu een diepgaand onderzoek naar wat Freud in de loop van zijn bestaan geschreven heeft over schuld als misschien wel het meest gecompliceerde verschijnsel in de menselijke psyche. En omdat schuldbesef in zijn vele verschijningsvormen bij nagenoeg alles wat Freud over de mens vertelt direct of zijdelings een rol speelt, wordt dit boek tegelijkertijd een hernieuwde kennismaking met het werk van de meester, met Freud als antropoloog.

Westerink gaat chronologisch te werk en voert ons van Freuds interesse in neurasthenie uit de beginjaren naar diens theorieën over seksualiteit en verleiding, en naar de ontdekking van fantasie en fictie die daarop volgde. Hij laat zien hoe in de droomtheorie het onderscheid tussen het